

Menasseh ben Israel Instituut

*voor joodse sociaal-wetenschappelijke
en cultuurhistorische studies*

Postbus 16737
NL – 1001 RE Amsterdam

Bezoekadres
Nieuwe Amstelstraat 3-5

T + 31 (0)20 5 310 325
F + 31 (0)20 5 310 311

mbii@jhm.nl
www.mbii.nl

Het Menasseh ben Israel Instituut – inhoudelijk jaarverslag 2015

IBAN NL17ABANA0605172099

Het Menasseh ben Israel Instituut (MbII) is één van de wetenschappelijke verbindingen tussen het Joods Historisch Museum en de academische wereld. Het museum participeert met de Universiteit van Amsterdam in het Menasseh ben Israel Instituut voor joodse sociaal-wetenschappelijke en cultuurhistorische studies dat is gevestigd in het Joods Historisch Museum.

Samenstelling bestuur per 31 december 2015:

Prof. dr. I.E. Zwiép – voorzitter

Prof. dr. E.G.L. Schrijver - secretaris-penningmeester (vanaf 15 oktober 2015, daarvoor bestuurslid)

Mr. J.L. Davidson (toegetreten op 15 juni 2015)

Prof. dr B.M.J. Wasserstein (toegetreten op 1 juli 2015)

Directeur: dr. D.J. Wertheim

Uitvoerend secretaris: drs. M. Witvoet

Activiteitenverslag:

Viering vierhonderd jaar Dotar: op 8 maart 2015 vierde de oudste nog bestaande joodse liefdadigheidsvereniging, “*Santa Companhia de Dotar Orfas e Donzelas*” haar vierhonderdjarig bestaan.

Sinds de oprichting in 1615 keert Dotar bruidsschatten uit aan “Sefardische weesmeisjes en jonge dochters” die middels een loting worden geselecteerd. Door de eeuwen heen werden de reglementen aan nieuwe omstandigheden aangepast en tegenwoordig loten ook jongens mee.

Speciaal voor dit bijzondere jubileum was de jaarlijkse loting, omlijst door traditioneel ceremonieel in de Portugese Synagoge, toegankelijk gemaakt voor een breed publiek. Na afloop hield de bekroonde historica dr. Tirtsah Levie Bernfeld een lezing over de bijzondere geschiedenis van deze organisatie. Daarnaast werd tussen 6 februari t/m 29 maart 2015 een kleine expositie met een korte film over Dotar in de schatkamers van de Portugese synagoge georganiseerd. Ook verscheen een speciaal voor dit jubileum geschreven boekje *Dowries and Dotar*, eveneens door dr. Levie Benfeld.

Symposium: Joden en moslims in een veranderende samenleving

Op 31 maart 2015 vond het symposium **Joden en Moslims in een veranderende samenleving** plaats.

Het initiatief om de relaties tussen joden en moslims aan de orde te stellen, is afkomstig van rabbijn **Lody van de Kamp**, verder uitgewerkt door een aantal op het onderzoeksterrein werkzame onderzoekers en ondersteund door het NWO onderzoeksprogramma "Religie in de Moderne samenleving" en het Menaasch ben Israel Instituut Commissie voor de Geschiedenis en Cultuur van de Joden in Nederland.

Doel van het symposium was om recent onderzoek naar de relaties tussen joden en moslims te presenteren. Onderzoekers verbonden aan o.a. een aantal recent gestarte NWO onderzoeksprojecten op dit terrein presenteerden hun onderzoeksresultaten. De volgende lezingen werden gehouden:

- Sipco Vellenga: *Antisemitisme en anti-islamisme. Een verkenning vanuit de sociale wetenschappen van de religie*
- Remco Ensel (RU): *De Belichaming van Joods/Marokkaans Verschil en Overeenkomst in Robert Vuijsje's "Alleen Maar Nette Mensen"*
- Evelien Gans (UvA): *Theo van Gogh (1957-2004). Copulerende gele sterren, geitenneukers en held van de vrije meningsuiting*
- Bart Wallet (VU): *Van minderheid naar minderheden. Nederlandse joden en de multiculturele samenleving, 1950-2010*
- Annemarike Stremmelaar (NIOD): *Hoe de Tweede Wereldoorlog iets van joden werd en migranten tot moslims werden*
- Suzanne Roggeveen (UvA): *Joods-islamitische relaties in Amsterdam. Een empirische verkenning*
- Matthea Westerduin (VU): *The entangled web of orientalism and anti-judaism in contemporary debates about ritual slaughter and circumcision*
- Yolande Jansen (UvA): *Debatten: How does it feel to be a problem?*

Lezingenserie *Over de Lichamelijkheid van een Spiritueel Volk*

Hoewel de joden bekend staan als een spiritueel volk speelt het lichaam een belangrijke rol in de joodse geschiedenis. Niet alleen zijn er anti-joodse stereotypen die bepaalde lichamelijke kenmerken verbinden aan joden (joden als nerveus, vrouwelijk, klein, grote neus), ook joden zelf waren vaak bezig met hun lichaam, mannelijkheid en vrouwelijkheid. Op religieus vlak met bijvoorbeeld de besnijdenis, de reinheidswetten, maar ook op cultureel vlak. We zien het bij Max Nordau's *Muskeljudentum*, of Otto Weinigers theorieën over vrouwelijkheid bij joden, maar ook in het Zionistische mannelijkheidsideaal van de *sabre*, de populariteit van neuscorrecties en de anti-lichamelijkheid in bepaalde ultraorthodoxe kringen. De laatste jaren

is op dergelijke onderwerpen door sommige van de meest toonaangevende joodse wetenschappers baanbrekend antropologisch en cultuurhistorisch onderzoek gedaan.

De serie bestaat uit vier lezingen en één thema-avond, waarvan twee lezingen in 2015 plaatsvonden:

- John M. Efron (Koret Professor of Jewish History en Director of the Institute for European Studies aan de University of California, Berkeley): *Medicine, Modernity and the Jews* (18 juni 2015)
- Sander L. Gilman (distinguished professor of the Liberal Arts and Sciences en Professor of Psychiatry aan Emory University): *Aesthetic Surgery, the Jews and the Invention of Beauty* (10 september 2015)

Colleges Wintersnoge: Vanuit de Wintersnoge naar de tropen - Joodse geschiedenis in de Nederlandse koloniën

Een belangrijk gedeelte van de Nederlands joodse geschiedenis ligt aan de andere kant van de Atlantische Oceaan. Vanaf de 17^e eeuw vestigden zich daar Sefardische joden die afkomstig waren uit en nauwe contacten onderhielden met de Sefardisch joodse gemeenschap in Amsterdam. Vanuit de monumentale Wintersnoge, oud-auditorium van hun vermaarde Talmud Torah school, hielden verschillende gespecialiseerde historici colleges over de joodse gemeenschappen in o.a. Brazilië, Suriname en Curaçao. De collegeserie sloot aan bij de tentoonstelling *Joden in de Cariben* die in 2015 te bezichtigen was in het Joods Historisch Museum.

- Julie-Marthe Cohen: *'Joden in de Cariben in woord en beeld'*
- Jessica Roitman: *De grenzen van autonomie, Joden en Koloniale autoriteit in de Nederlandse Cariben*
- Bart Wallet: *Transformatie van een diaspora: De Sefardische diaspora in de negentiende eeuw*
- Evelien Gans: *Joodse geschiedenis en broeierigheid: Jaap en Ischa Meijer in Suriname (1953-1955)*
- Matthea Westerduin: *Dwarsverbanden tussen postkoloniale theorievorming en Joodse studies*

Projecten

Proceedings Jew as Legitimation

In 2015 is het manuscript van de proceedings, na uitvoerige inhoudelijke en taalkundige redactie, aan de Engelse uitgever Palgrave Macmillan voor peer-review.

Geschiedenis van de Joden in Nederland

De Geschiedenis van de Joden in Nederland is een handboek uit 1996 dat de kennis van de geschiedenis van de Joden in Nederland samenvat vanaf het eerste begin in de Middeleeuwen tot het heden. Omdat het boek inmiddels niet meer verkrijgbaar is, is er dringend behoefte aan een nieuwe uitgave. Bovendien is er in de afgelopen twintig jaar veel vernieuwend onderzoek verricht naar allerlei periodes uit de Nederlands joodse geschiedenis, waardoor de huidige editie is verouderd. In 2015 is daarom een begin gemaakt met de herziening van het boek.

Leerstoelen

Sinds 1995 is vanwege het MbII aan de Universiteit van Amsterdam de bijzondere leerstoel ingesteld voor **Jiddisje taal en cultuur, in het bijzonder in Nederland**. Tot groot verdriet van een ieder die hem persoonlijk of vanuit het werk kende, is de bijzonder hoogleraar van deze leerstoel, prof. dr Shlomo Berger, op 19 augustus 2015, kort voor zijn 62^e verjaardag, na een kort ziekbed overleden.

Zijn geplande colleges Jiddische taalverwerving zijn in september-december overgenomen door dr. Jonathan Gill.

Sinds 2010 is de leerstoel **Hedendaags jodendom, zijn geschiedenis en cultuur** ondergebracht bij het MbII. Deze leerstoel werd ook in 2015 bekleed door prof. dr. Evelien Gans.

In april-mei 2015 zijn in het kader van deze leerstoel een aantal colleges overgenomen van Evelien Gans met als thema *Jodendom in het tijdperk van Verlichting en Revolutie*.

Evelien Gans heeft, zoals hierboven beschreven, een bijdrage geleverd aan het symposium *Joden en moslims in een veranderende samenleving*.

Publicaties en lezingen door David Wertheim, directeur

Publicaties:

“Een onontkoombare afkomst” recensie van: *De onontkoombare afkomst van Eli d'Oliveira, een portugees-joodse familiegeschiedenis* (Amsterdam: Querido, 2015) in: *NIW* (33) 26-7.

Lezingen:

Spinoza and the Myth of Sephardic Supremacy
Faculdade de Letras da Universidade de Lisboa 28 mei 2015

Duits-Joodse denkers: Hannah Arendt
Goethe Instituut/ Crescas 26 oktober 2015